

De Reuzenster nog steeds in de lift?

■ *Eind augustus, het moment waarop deze SOVON-Nieuws onder de drukpers ligt, is de beste tijd voor Reuzensternen in Nederland. Vroeger een zeldzaamheid, thans - nil volentibus arduum - jaarlijks te bewonderen. Met zijn stormmeeuwenformaat, rode dolksnavel en rauwe, reigerachtige roep is deze kanjer onder de sterns niet gemakkelijk over het gekuifde hoofd te zien. Waarnemingen noteren en doorgeven is zinvol, want de Reuzenster is een boeiende soort voor monitoring. De wisselende lotgevallen van de Europese broedpopulatie worden namelijk weerspiegeld in het voorkomen in Nederland. Het Bijzondere Soorten Project voor niet-broedvogels verzorgt de documentatie door vanaf 1989 losse waarnemingen te registreren.*

Waar vandaan, waarheen

Reuzensternen in Nederland zijn afkomstig uit het Oostzeegebied, waar de soort vrijwel uitsluitend broedt op eilanden voor de kust van Zweden, Finland en Estland. Het is niet aanmerkelijk dat vogels uit het zuiden van Rusland (Wolgadelta, noordelijke kust Zwarte Zee) ons land aandoen.

De Noord-Europese broedvogels trekken over een breed front naar de overwinteringsgebieden in de overstromingsvlakten van de Niger in West-Afrika. Kleine aantallen overwinteren langs de kust van West-Afrika en (plaatselijk) de Middellandse Zee.

Seizoenspatroon 1989-95

In ons land kunnen Reuzensternen worden gezien tussen begin april en oktober. Het voorkomen in het voorjaar is spaarzaam en vertoont geen duidelijke doortrekkie; bijna de helft van de waarnemingen betreft dan overvliegende vogels.

De hele zomer door kunnen kleine aantallen worden gezien, vrijwel zeker niet-geslachtsrijpe vogels die niet verder noordelijk gaan. Begin augustus nemen de aantallen duidelijk toe om een krachtige piek te bereiken aan het eind van die maand. In september nemen de aantallen snel af. Het aandeel pleisterende vogels in de nazomer is veel hoger dan in het voor-

jaar (figuur 1). Op geschikte plekken kunnen (individueel herkenbare) Reuzensternen lange tijd aanwezig blijven.

Het maximale aantal pleisteraars op één dag bedroeg 17 exemplaren op 26 en 27 augustus 1989 (Steile Bank) en 29 augustus 1991 (IJsselmeerkust bij Gaast, Fr).

Verspreiding

De schaarse voorjaarswaarnemingen zijn vooral langs de Noordzeekust verricht. Op de trektelpost Breskens (Zeeuws-Vlaanderen) worden tegenwoordig ieder jaar 1-4 Reuzensternen gezien (uitschieter: 6 exemplaren in april 1996). De overige voorjaarswaarnemingen stammen vooral uit het IJsselmeergebied.

In dit laatste gebied is ook de meerderheid van de nazomerwaarnemingen gedaan, met de Oostvaardersdijk/Gooimeer, IJsseldelta/noordelijke Randmeren en Friese IJsselmeerkust als beste gebieden.

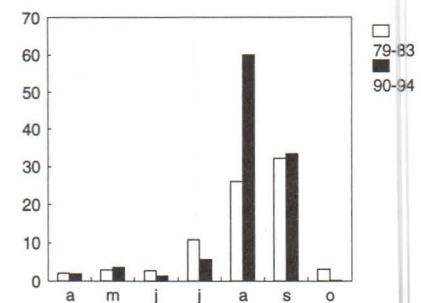
De meeste overige waarnemingen komen uit het Lauwersmeer, de noordelijke Delta en (trektelposten) langs de kust. Hoewel er o.a. enkele waarnemingen langs de rivieren gedaan zijn, is het optreden in het binnenland sporadisch. Blijkbaar vindt in Nederland trek vooral door het kustgebied plaats. Meer oostelijk in Europa trekken Reuzensternen echter dwars over het continent. Zo worden er rondom de Bodensee (Zuid-Duitsland) jaarlijks gemiddeld 17 per jaar gezien.

Recente ontwikkelingen

Reuzensternen golden tot voor kort als zeldzaamheden en voor 1950 waren twee handen voldoende om het aantal waarnemingen te tellen. In de jaren zeventig zijn ze gaandeweg minder zeldzaam geworden, wat in combinatie met een groter waarnemer-corps leidde tot een sterk toenemend

aantal waarnemingen. Spectaculair was de ontdekking, beschreven door Trinus Haitjema, van een slaapplek op de Steile Bank in Friesland. Hier nam het aantal Reuzensternen toe van enkele in 1972-73 tot 11-20 in 1977-81 (Limosa 55: 37-42). De toename in Nederland was een gevolg van een toename van het aantal broedvogels langs de Oostzee (zie box).

Het landelijk voorkomen eind jaren zeventig/begin jaren tachtig werd vastgelegd in de *Atlas van de Nederlandse Vogels*. Om een vergelijking met de huidige situatie mogelijk te maken is een bewerking uitgevoerd van het basisbestand. Hierbij werden per atlasblok maxima per maand bepaald; vervolgens zijn deze maxima per maand opgeteld. De gegevens van het BSP niet-broedvogels zijn op dezelfde manier bewerkt, waarbij de periode m.b.t. kaarten beperkt werd tot 1990-94 (de periode in de *Atlas* beslaat immers ook vijf jaar, 1978-83).

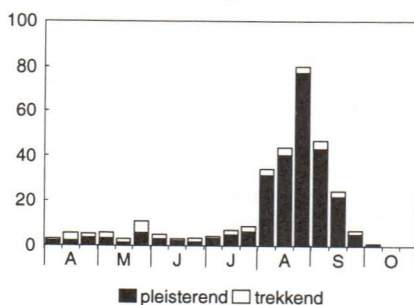

Figuur 2. Maandpatroon Reuzenster (opgetelde maxima per atlasblok) in 1979-83 en 1990-94.

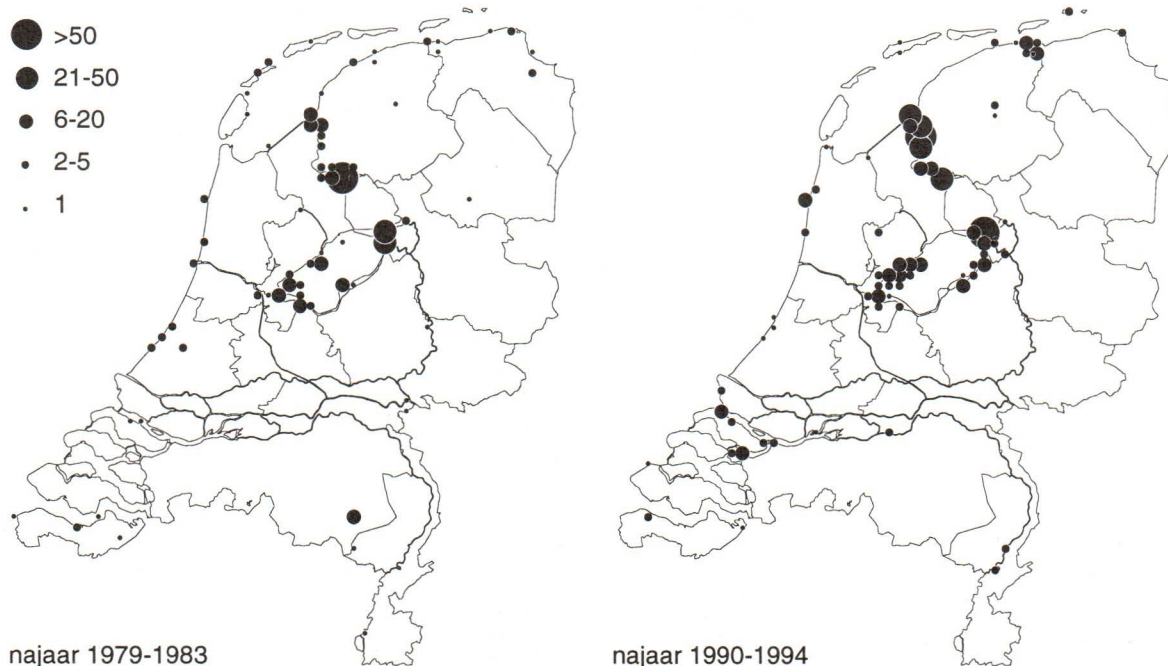
Het seizoenspatroon is, met een krachtige piek in de nazomer, globaal gelijkgebleven, maar de piek valt tegenwoordig in augustus, wat vroeger dan in de atlasperiode (figuur 2). Bij de waarnemingen van Haitjema op de Steile Bank ging het tot eind augustus vooral om adulte vogels, daarna ook vaak om ouders met jongen (in september tot 50% jonge vogels). Mogelijk heeft dus een verschuiving in leeftijdsopbouw plaatsgevonden en worden thans relatief minder jonge vogels in Nederland gezien.

De verspreiding in het voorjaar is niet wezenlijk veranderd. In de nazomer is de verspreiding in het IJsselmeergebied echter ruimer geworden. Vooral langs de Friese kust is dat te zien; de Steile Bank heeft hier wat aan exclusiviteit ingeboet (figuur 3).

De waargenomen aantallen zijn in de atlasperiode toegenomen, en dit

Figuur 1. Seizoenspatroon van Reuzenster per maandecade.

Figuur 3. Verspreiding van Reuzenstern in de nazomer in 1979-83 (bewerkt naar Atlas van de Nederlandse Vogels) en 1990-94. Aantallen zijn gesommeerd per atlasblok.

Op- en neergang in Noord-Europa?

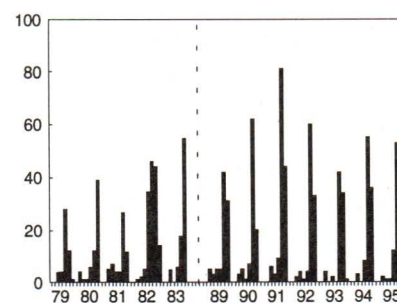
In de Noord-Europese broedgebieden was de Reuzenstern rond de eeuwwisseling zeldzaam, vermoedelijk (deels) als gevolg van vervolging. Ondanks enige toename vanaf de jaren twintig waren er rond 1935 slechts 500 broedparen; vanaf de jaren veertig begon de populatie echter duidelijk toe te nemen. Tussen 1950 (1200 paren) en 1971 (2300) zette dit door. Dit verklaart waarom de soort in Nederland in die periode steeds vaker gezien werd.

De recente berichten klinken minder goed. Vanaf medio jaren tachtig of daaromtrent zijn de aantallen in alle Oostzeelanden gedaald, en in 1992 was de populatie ingekrompen tot 1450 paren. Dat deze gehuisvest zijn in slechts 25 kolonies, geeft aan dat deze soort kwetsbaar is.

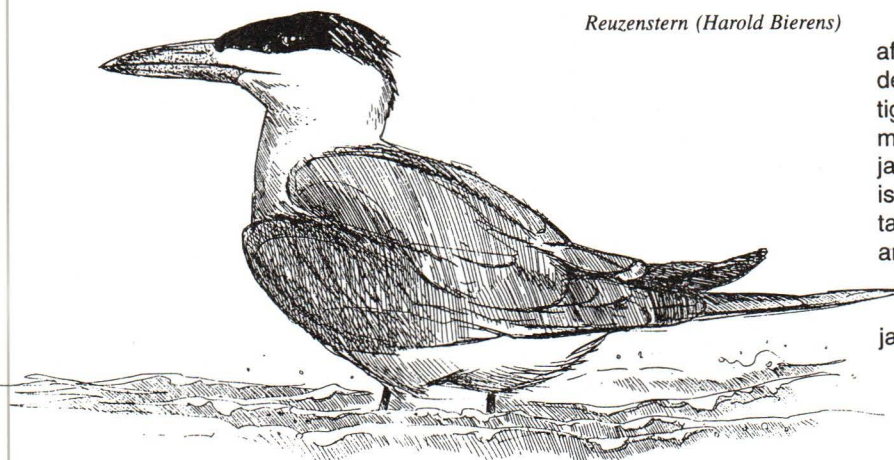
Er wordt vermoed dat menselijke verstoring (o.a. bij anti-meeuwenacties) en predatie door zoogdieren het broedresultaat nadelig beïnvloeden. Dat tijdens de trek (o.a. Italië, Malta) de nodige vogels geschoten worden, zal eveneens een bijdrage leveren terwijl ook vervolging in de Afrikaanse overwinteringsgebieden een rol kan spelen.

(Gegevens ontleend aan Zweedse, Finse en Estse avifauna's en aan G. TUCKER & M. HEATH 1994. *Birds in Europe: their conservation status*. BirdLife International, Cambridge).

lijkt te hebben doorgezet tot ongeveer 1991. Daarna zijn ze niet verder gegroeid, eerder wat afgenomen (figuur 4). Dit komt overeen met berichten over minder florissante ontwikkelingen in de Noord-Europese broedgebieden (zie box).

Figuur 4. Gesommeerde aantallen Reuzensterns per maand in 1978-83 en 1989-95.

Reuzenstern (Harold Bierens)

Toch willen we niet al te somber afsluiten. Hoewel op de Steile Bank de aantallen vanaf medio jaren tachtig ongeveer gehalveerd waren, nemen ze hier echter de afgelopen drie jaren weer wat toe (T. Haitjema). Het is te hopen dat het tij voor deze spectaculaire stern weer ten goede keert, anders zal hij bij ons weer zeldzamer worden.

Een nieuw overzicht over een paar jaren zal het ons leren.

Fred Hustings & Erik van Winden